

Föreställningarna om friskolor stämmer inte

Dagens Industri den 9 juni 2016

Regeringen har på sistone kritiserat vinstdrivande friskolor alltmer och det finns en föreställning om att de ligger i välbärgade områden. Friskolor etableras både i områden med högre socioekonomisk status – och i mer utsatta områden, skriver forskarna Karin Edmark och Nikolay Angelov, som i dag presenterar en ESO-rapport på ämnet.

Sedan friskolereformerna i början av 1990-talet har friskolor blivit ett vanligt inslag i det svenska samhället. Hur friskolorna påverkar skolväsendet är i högsta grad omdiskuterat.

Tidigare studier har till exempel visat att fler friskolor leder till högre betyg och att fler elever går vidare till högre utbildning. Samtidigt verkar friskolor öka elevsorteringen och därmed riskera att skapa ökade sociala klyftor mellan skolor.

Var friskolor etableras har stor betydelse för utvecklingen i skolan. I synnerhet frågan om var de vinstsyftande friskolorna startar har därför fått stort utrymme i medier och bland politiker.

I ett tilläggsdirektiv till Skolkostnadsutredningen från april 2015 fick utredaren i uppdrag att utreda ”hur kommuner kan ges ett avgörande inflytande över nyetableringar av skolor som är avsedda att drivas med vinstsyfte”.

Med tanke på hur viktig denna fråga är finns det anmärkningsvärt få vetenskapliga studier om friskolors etableringsmönster. Vi anser att kunskap om vilka faktorer som gör att friskolor oftare startar i vissa områden än andra borde vara ett självklart underlag för politiska beslut, till exempel när frågan om etableringsstopp avgörs.

I en ESO-rapport (Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi) som publiceras i dag undersöker vi just detta. Rapporten ger flera viktiga insikter, som delvis går på tvärs med etablerade föreställningar.

För det första startas fler friskolor i områden med många högutbildade – men också i invandrartäta områden. Resultaten tyder därmed på att friskolor etableras både i områden med högre socioekonomisk status och i mer utsatta områden.

För det andra spelar kommunens politiska profil roll för var friskolorna väljer att etablera sig. Färre friskolor etableras i kommuner som styrs av en vänstermajoritet. Vad detta beror på är inte klart.

En möjlig förklaring är att friskolorna hellre startar där den politiska ledningen är välvilligt inställd till friskolor. En annan möjlig förklaring är att politikerna själva, på ett mer direkt sätt, kan påverka antalet friskolor i kommunen, och att det finns skillnader mellan hur höger- och vänsterpolitiker agerar.

För det tredje verkar ekonomiska förutsättningar – förväntan om höga intäkter och låga lokalkostnader – vara viktiga när friskolor väljer var de ska etablera sig. Mot förväntan verkar detta dock bara gälla för icke-vinstsyftande skolor. För de vinstsyftande skolorna tycks ekonomiska faktorer inte spela någon roll för etableringsbeslutet.

När vi undersökt hur friskolornas etableringar påverkas av ekonomiska variabler saknas heltäckande data. Vi har därför fått ta fram olika ungefärliga mått på de intäkter och lokalkostnader en friskoleaktör kan förvänta sig i olika kommuner.

Resultaten går i förväntad riktning. Friskolor startar oftare i områden där de förväntade intäkterna är högre. Friskolor startas också oftare där de förväntade lokalkostnaderna är lägre.

Samtidigt verkar det finnas viktiga skillnader mellan olika typer av friskolor. När vi genomför analysen separat för vinstsyftande och icke-vinstsyftande friskolor visar det sig att de vinstsyftande, förvånande nog, inte alls påverkas av ekonomiska förutsättningar när de väljer var de etablerar sig. Samtidigt är våra mått på förväntade intäkter och kostnader inga perfekta mått.

Framför allt saknas heltäckande och jämförbara data över hur resurstilldelningen ser ut på skolenhetsnivå. Utan den informationen är det svårt att säga hur skolpengens utformning påverkar var olika typer av friskolor etablerar sig.

Vår viktigaste slutsats är att bristande information om skolpengens utformning i olika kommuner försvårar förståelsen av varför friskolor etableras i vissa områden och inte i andra.

Därmed saknas underlag för välgrundade politiska beslut. Det är anmärkningsvärt, särskilt i ett land med världens kanske mest långtgående skolpengssystem.

Karin Edmark, fil. dr. nationalekonomi
Stockholms universitet

Nikolay Angelov, fil. dr. nationalekonomi
Uppsala universitet